

Programplan 2014-2023

Revidert september 2017

Program
Forskning og innovasjon i utdanningssektoren – FINNUT

Programplan
2014-2023
Revidert september 2017

Forskning og innovasjon i utdanningssektoren
FINNUT

© Norges forskningsråd 2017

Norges forskningsråd
Besøksadresse: Drammensveien 288
Postboks 564
1327 Lysaker
Telefon: 22 03 70 00
post@forskningsradet.no
www.forskningsradet.no/

Publikasjonen kan bestilles via internett:
www.forskningsradet.no/publikasjoner
eller grønt nummer telefaks: 800 83 001

Grafisk design omslag: Design et cetera AS
Foto/ill. omslagsside: Nicolas Tourenc

Oslo, september 2017

ISBN 978-82-12-03634-5 (pdf)

Innhold

1	Innledning.....	5
2	Sammendrag	7
3	Bakgrunn og utfordringer.....	9
3.1	Kunnskapsgrunnlag og erfaringer	9
3.1.1	Utdanningsforskning i Norge – ressurser og resultater	9
3.1.2	Forskningsrådets tidligere utdanningsprogrammer.....	10
3.2	Strategiske perspektiver.....	10
4	Mål for programmet.....	13
4.1	Hovedmål	13
4.2	Delmål.....	13
5	Tematiske og faglige prioriteringer	15
6	Strukturelle føringer.....	19
6.1	Forskningsart.....	19
6.2	Støtteformer.....	19
6.3	Brukermedvirkning.....	20
6.4	Internasjonalt samarbeid	21
6.5	Kjønnsbalanse og kjønnsperspektiver i forskningen	21
6.6	Etikk i forskningen	21
6.7	Samfunnsdialog og møteplasser	22
7	Samarbeid med relevante virkemidler.....	23
8	Forventede resultater, virkninger og samfunnseffekter	25
8.1	Resultater	25
8.2	Virkninger	26
8.3	Samfunnseffekter	26
9	Ressurser og budsjett.....	27
10	Styring og organisering.....	27

1 Innledning

Utdanning er viktig for den enkeltes helse, livskvalitet, samfunnsengasjement, sosiale integrasjon og tilknytning til arbeidslivet. Kunnskap og kompetanse er avgjørende for næringslivets innovasjons- og konkurranseevne, velferdsstatens bærekraft, offentlig meningsdannelse og demokrati.

Utdanningenes kvalitet og relevans må styrkes slik at barn, unge og voksne står bedre rustet til å møte framtidens utfordringer i samfunns- og arbeidsliv. Dette berører utdanningssystemets mål og innhold, arbeids- og læringsformer, organisering og resultatoppnåelse og sektorens virkemåte i samspill med utviklingen i samfunns- og arbeidsliv, og krever en ny satsing på forskning og innovasjon i sektoren.

Program for forskning og innovasjon i utdanningssektoren – FINNUT er et sentralt virkemiddel for å følge opp Regjeringens gjeldende politikk for forskning om hvordan velferdssamfunnet og utdanningssystemet fungerer.

FINNUT skal:

- utvikle kunnskap av høy kvalitet og relevans for politikkutforming, forvaltning, praksisfelt og den enkelte
- bidra til fornyelse av forskningsfeltet
- medvirke til innovasjon i utdanningssektoren

FINNUTs programplan er omarbeidet våren 2017.

2 Sammendrag

FINNUT er et langsiktig program som dekker hele utdanningssektoren – fra barnehage og skole til høyere utdanning og voksnes læring. Programmet bygger videre på erfaringer fra tidligere programsatsinger i Forskningsrådet og utvikler en ny satsing på innovasjon i utdanningssektoren. Denne programplanen angir mål for programmet fra 2017.

For å møte framtidens utfordringer er det behov for å styrke utdanningenes kvalitet og relevans og rette oppmerksomheten mot samspillet mellom utdanningssystemet og den læring og kunnskapsutvikling som skjer i samfunns- og arbeidsliv. Dette krever en tydeligere satsing på forskning og innovasjon innenfor og på tvers av følgende bredt definerte temaområder:

- A. Læringsprosesser, vurderingsformer og læringsutbytte
- B. Praksis, profesjonsutøvelse og kompetanseutvikling
- C. Styring, ledelse, organisering og resultatoppnåelse
- D. Utdanning, samfunn og arbeidsliv

Alle temaområdene er aktuelle for forskning om og innovasjon i barnehage, grunnskole, videregående opplæring, høyere utdanning og voksenopplæring. Programmet er også opptatt av overgangene og samspillet mellom de ulike nivåene i utdanningsløpet og arbeidslivet og den enkeltes utdanningsløp og kompetanseutvikling.

Utdanningssektoren er en stor og sammensatt sektor med mange aktører. Programmet vil mobilisere bredt blant aktuelle forskningsmiljøer, statlig og lokal forvaltning og virksomheter i utdanningssektoren. FINNUT skal styrke koblingen mellom strategisk grunnforskning, anvendt forskning og innovasjon og være en samspillsarena mellom aktørene på feltet nasjonalt og ha en tydelig internasjonal orientering. Programmet vil legge stor vekt på kommunikasjon og formidling rettet mot forskere, brukere og allmennheten.

Programmet har ambisiøse hovedmål og i programplanen er det identifisert syv ulike delmål. For å nå disse målene er det lagt opp til en koordinert og differensiert bruk av ulike virkemidler og støtteformer.

3 Bakgrunn og utfordringer

For å møte framtidens utfordringer er det behov for å styrke utdanningenes kvalitet og relevans og rette oppmerksomheten mot samspillet mellom utdanningssystemet og den læring og kunnskapsutvikling som skjer i samfunns- og arbeidsliv. Utdanning er nødvendig for å sikre enkeltmenneskers tilknytning til arbeidslivet, bidra til sosial utjevning og bærekraftig vekst. Utdanningssektoren er en stor og viktig sektor og involverer store deler av befolkningen i ulike livsfaser, direkte eller indirekte. Utdanning og kompetanse er viktig for den enkeltes tilknytning til arbeidslivet, sosial integrasjon og medborgerskap og vekst og velferd. Sektoren er sammensatt og kompleks, og det er viktig at den utviklingen som skjer er forskningsbasert. Det går også store ressurser til utdanningssektoren. I 2013 ble 6,3 pst. av BNP brukt til opplæring (grunn- og videregående). Det offentlige forbruket til opplæring i Norge er blant det høyeste i OECD.¹

Utdanningsforskning stod for 2,3 pst. av den samlede FoU-innsatsen i Norge i 2015.² Av den samlede innsatsen innenfor utdanningsforskning ble en tiendedel finansiert av Forskningsrådet, mens mesteparten ble finansiert over basisbevilgningen til universiteter og høyskoler.³ Den langsiktige oppbyggingen av kompetanse og kapasitet i forskningsmiljøene er med andre ord i høy grad knyttet til institusjonenes egne prioriteringer. Samtidig er det betydelige kvalitets- og kapasitetsutfordringer innenfor forskningen. Det er derfor behov for et virkemiddel som kan heve kvalitet og innretning på forskningen om og for sektoren.

3.1 Kunnskapsgrunnlag og erfaringer

3.1.1 Utdanningsforskning i Norge – ressurser og resultater

Kartlegging av den nasjonale innsatsen og resultater på utdanningsforskningsfeltet viser et mangfoldig men relativt fragmentert forskningsfelt i sterk vekst og endring.⁴ Målt i FoU-innsatsen har omfanget av utdanningsforskning økt kraftig, og er mer enn fordoblet i perioden 2007–2015. Antall vitenskapelige publikasjoner har økt, men andelen publikasjoner i kanaler med høy internasjonal prestisje er fortsatt lav sammenlignet med andre fagområder. Rekrutteringen til feltet er styrket ved at miljøene er tilført mange rekrutteringsstillinger og det har blitt flere avlagte doktorgrader. Det har vært en klar kompetanseheving i miljøene. Antall ansatte i førstestillinger har økt samtidig som andelen ansatte med doktorgrad har gått opp. Likevel viser rapportene at det er en del utfordringer på utdanningsforskningsfeltet som bør adresseres. Dette gjelder blant annet:

- **Forskningskapasitet og kunnskapsbehov:** Forskningsinnsatsen er ujevnt fordelt når det gjelder nivåene i utdanningsløpet. Tradisjonelt har det blitt forsket mest på grunnskolenes område og minst på voksnes læring, videregående opplæring og barnehager, som er områder der sektoren har store kunnskapsbehov. Forskningsinnsatsen er også ujevnt fordelt når det gjelder temaområder. Det forskes mest på forhold knyttet til undervisning og læring, deretter forholdet mellom utdanning, hjem og arbeidsliv. Det har blitt forsket relativt lite på økonomi, organisasjon, ledelse, politikk og styringssystemer og forholdet til praksis.

¹ OECD (2016) Education at a Glance.

² NIFU (2017). Indikatorrapporten 2017.

³ Gunnes, H., Hovdehaugen, E. & Olsen, B. M. (2017). Utdanningsforskning i Norge 2015. Ressurser og resultater. NIFU-rapport 2017:4.

⁴ Gunnes, H., Hovdehaugen, E. & Olsen, B. M. (2017). Utdanningsforskning i Norge 2015. Ressurser og resultater. NIFU-rapport 2017:4.

- **Forskningens kvalitet og internasjonale orientering:** Til tross for økt internasjonalt samarbeid viser analyser av publiseringsstatistikk at det er relativt lite publisering internasjonalt og at norsk fremdeles dominerer som publiseringsspråk på feltet.⁵ Andelen publikasjoner i kanaler med høy internasjonal prestisje er fortsatt lav sammenlignet med andre fagområder.
- **Nasjonalt samarbeid og nettverksbygging:** I 2015 ble det utført utdanningsforskning ved 199 enheter i Norge, sammenlignet med 170 enheter i 2011. Om lag 37 prosent av ressursinnsatsen ble utført ved enheter med små eller moderate innslag av utdanningsforskning i sin forskningsportefølje. Tilsvarende ble 63 prosent av innsatsen utført ved 36 enheter som hadde over 70 prosent av sin forskningsinnsats på utdanningsfeltet. Det er lite mobilitet og sampublisering på tvers av enhetene, og en av tre enheter har ikke nasjonalt samarbeid.
- **Rekruttering og kompetanse:** Til tross for betydelig kompetanseheving i miljøene er andelen av personale med doktorgrad og andelen tilsatt i førstestillinger lavere innenfor utdanningsforskning enn for forskerpopulasjonen totalt. Det er i særlig grad behov for å styrke forskningskompetansen ved lærerutdanningene. Det er behov for å øke rekrutteringen til feltet fremover for å møte forventet aldersavgang. Oversikt over avlagte doktorgrader de siste årene viser også at det er behov for å få større bredde i rekrutteringen når det gjelder doktorandenes fagtilknytning og tematiske innretning.

3.1.2 Forskningsrådets tidligere utdanningsprogrammer

FINNUT bygger videre på og erstatter programmene *Praksisrettet utdanningsforskning* – PRAKUT (2010–2014) og *Utdanningsforskning fram mot 2020* – UTDANNING2020 (2009–2018). Programmene ble evaluert i 2012, og konklusjonen var at programmene hadde bidratt positivt til utviklingen av forskningsfeltet i Norge, men evalueringen pekte samtidig på en del utfordringer knyttet til forskningens vitenskapelige kvalitet, grad av tverrfaglighet, brukerinvolvering og -medvirkning og den praksisrettede forskningens bidrag til kunnskapsutvikling og innovasjon. Evalueringen anbefalte at programmene ble slått sammen, men understreket samtidig at kunnskapsproduksjon og innovasjon måtte vurderes etter ulike kriterier.⁶

Øvrige programmer i Forskningsrådet har vært:

- *Program for Praksisrettet FoU for barnehage, grunnpplæring og lærerutdanning* – PRAKSISFOU (2006–2010)
- *Kunnskap, utdanning og læring* – KUL (2003–2007)
- *Kunnskapsutvikling i profesjonsutdanning og profesjonsutøving* – KUPP (2000–2004)

3.2 Strategiske perspektiver

FoU-systemet for utdanningssektoren består av flere aktører med ulike ansvarsområder og roller. Kunnskapsdepartementet, Forskningsrådet, universitets- og høgskolesektoren, forskningsinstituttene, Kunnskapssenter for utdanning og Utdanningsdirektoratet er alle sentrale aktører.

⁵ Gunnes, H. & Rørstad, K. (2015). Utdanningsforskning i Norge 2013. Ressurser og resultater. NIFU-rapport 2015:15.

⁶ Forskningsrådet (2013). Evaluering av forskningsprogrammene PRAKSISFOU og UTDANNING2020.

Forskningsrådets *Program for forskning og innovasjon i utdanningssektoren* – FINNUT vil samarbeide med de andre aktørene i systemet for å styrke kunnskapsbasen og bidra til en kunnskapsbasert utvikling av utdanningssektoren. FINNUT skal følge opp målene i Regjeringens gjeldende [Langtidsplan for forskning og høyere utdanning](#) og strategi for utdanningsforskning.⁷

FINNUT er et handlingsrettet program⁸ som dekker hele utdanningssektoren fra barnehage og skole til høyere utdanning og voksnes læring. Programmet har langsiktige mål knyttet til utdanningsforskning og forskningsbasert innovasjon i utdanningssektoren. Dette innebærer blant annet å *bygge produktive og kompetente forskningsmiljøer* som kan frembringe utdanningsforskning av høy kvalitet som er relevant for utvikling av sektoren på kort og lang sikt. Programmet skal dekke kunnskapsbehov for den enkeltes læring og utvikling, praksisfeltets virkemåte så vel som kunnskapsbehov for forvaltning og politikktutforming og har derfor en *tverr- og flerfaglig tilnærming*.

FINNUT skal finansiere forsknings- og innovasjonsprosjekter med *høy kvalitet og relevans* for brukerne i sektoren og andre interessenter. Programmet representerer en relativt liten, men viktig finansieringskilde for forskningsmiljøene i Norge. Ved å tilrettelegge for nasjonal konkurranse om midler på strategisk prioriterte områder og gjennom målrettet og differensiert bruk støtteformer og søknadstyper, kan FINNUT spille en viktig rolle i den videre utviklingen av forskningsfeltet. Dette forutsetter godt samspill med miljøene i universitets- og høgskolesektoren og instituttsektoren, men også med andre forskningsfinansierende aktører på feltet og Kunnskapscenter for utdanning.

FINNUT utvikler en *satsing på forskningsbasert innovasjon* i utdanningssektoren. Satsingen bygger på [Forskningsrådets policy for innovasjon i offentlig sektor](#) og [Forskningsrådets hovedstrategi 2015–2020](#). Målet er å styrke forskningens bidrag til utviklings- og endringsprosesser i barnehager, skoler, utdannings- og opplæringsinstitusjoner og legge til rette for en kunnskapsutvikling som tar utgangspunkt i aktuelle behov og utfordringer i utdanningssektoren.

FINNUT skal gi merverdi ved å *styrke koblingene mellom strategisk grunnforskning, anvendt forskning og innovasjon*. Programmet skal blant annet mobilisere forskningsmiljøer og ulike brukere av forskningen gjennom en strategisk og variert bruk av ulike støtteformer og virkemidler. FINNUT skal *sørge for gode samspillsarenaer nasjonalt og ha en tydelig internasjonal orientering* og være synlig for forskningsmiljøene, forvaltningen, brukere av forskning, næringsliv og allmennheten på utdanningsområdet. Kommunikasjon og formidling vil være en viktig oppgave for programmet, og FINNUT vil samarbeide med Kunnskapscenter for utdanning, Utdanningsdirektoratet og andre aktører i sektoren for å sikre kunnskapsdeling og dialog om forskningen og forskningsresultatenes betydning for utvikling av sektoren.

⁷ Meld. St. 7 (2014–2015). *Langtidsplan for forskning og utdanning 2015–2024 og Kunnskapsdepartementets strategi for utdanningsforskning. Kvalitet og relevans 2014–2019*.

⁸ Med handlingsrettede programmer menes programmer som skal utvikle ny kunnskap for offentlig sektor der brukere og forskere samarbeider om utformingen av programinnholdet.

4 Mål for programmet

FINNUT er et langsiktig program som dekker forskning om og for hele utdanningssektoren – fra barnehage og grunnsopplæringen til fagskole, høyere utdanning og voksnes læring.

4.1 Hovedmål

Programmets hovedmål er å utvikle ny kunnskap av høy kvalitet og relevans for politikkutforming, forvaltning, praksisfelt og den enkelte, bidra til fornyelse av forskningsfeltet og medvirke til forskningsbasert innovasjon i utdanningssektoren.

4.2 Delmål

Programmets hovedmål operasjonaliseres gjennom følgende delmål:

1. Styrke kunnskapsakkumulasjon og fornyelse
2. Heve kompetanse og bygge kapasitet
3. Stimulere til teoretisk og metodisk mangfold
4. Styrke forskningens bidrag til innovasjon
5. Øke nasjonalt og internasjonalt forskningssamarbeid
6. Bedre samarbeid og dialog med brukerne
7. Styrke kommunikasjon og formidling

5 Tematiske og faglige prioriteringer

FINNUT skal finansiere forskning og innovasjon innenfor følgende fire bredt definerte temaområder:

- A. Læringsprosesser, vurderingsformer og læringsutbytte
- B. Praksis, profesjonsutøvelse og kompetanseutvikling
- C. Styring, ledelse, organisering og resultatoppnåelse
- D. Utdanning, samfunn og arbeidsliv

Temaområdene dekker forskningsfeltets faglige bredde og programmet inviterer til bidrag fra ulike fag og forskningstradisjoner som er opptatt av utdannings spørsmål. Det er behov for å styrke forskningsinnsatsen innenfor alle temaområdene. Men det er også behov for å se temaområdene i sammenheng og få analyser på tvers av områdene for å styrke det tverrfaglige samarbeidet på feltet. Det er i særlig grad behov for å se temaområde A og B i sammenheng.

FINNUT skal invitere til forskning om og for barnehage, grunnsopplæring, høyere utdanning og voksenopplæring innenfor og på tvers av samtlige temaområder. Programmet ønsker også forskning som belyser overgangene mellom de ulike nivåene i utdanningsløpet og overgangen og samspillet mellom utdanning, samfunn og arbeidsliv. Forskning som ser på samspillet mellom utdanningene og den læring og kunnskapsutvikling som skjer utenfor utdanningsinstitusjonene er her særlig aktuell.

De fire temaområdene er kort beskrevet i teksten som følger. Hensikten er å skissere tematiske prioriteringer innenfor respektive områder som det både er relevant og viktig å videreutvikle som forskningsfelt, men også å gi rom for kreativitet og nytenkning.

A: Læringsprosesser, vurderingsformer og læringsutbytte

I hele utdanningssystemet fra barnehage, grunnskole, videregående opplæring og høyere utdanning til voksenopplæring er man opptatt av hvordan vi lærer og hva som bidrar til å fremme god læring og utvikling for ulike individer, grupper og organisasjoner i ulike kontekster. Det er behov for forskning og innovasjon som kan bringe kunnskap og praksis videre på alle nivåer i utdanningssektoren når det gjelder læringsprosesser, vurdering og vurderingsformer, læringsutbytte og kunnskapsutvikling.

Aktuelle tema er nye former for kunnskaps- og ferdighetstilleggelse og formidling og hvordan en på kvalifiserte måter kan vurdere og evaluere kunnskaper, ferdigheter og innsikt som barn, unge og voksne har tilegnet seg. Herunder kommer forskning og innovasjon knyttet til å utvikle og bruke ulike former for vurdering som fremmer læring. Andre relevante tema er ny metodikk og utforskende undervisnings- og læringsformer, læring i og på tvers av ulike fag, barn og unges medvirkning, tilpasset opplæring og spesialundervisning. Forskning kan også knyttes til hvordan læring, identitetsdanning og livskvalitet påvirkes av variasjoner i bakgrunnsfaktorer, erfaringer, undervisningens innhold og kvalitet, psykososialt miljø og sosioemosjonell utvikling eller andre faktorer.

Samspillet mellom individet og læringens kontekst er i endring og teknologi- og kunnskapsutviklingen gir nye forutsetninger og muligheter, men også nye problemstillinger for læring. Dette berører bl.a. læringens innhold, utvikling av grunnleggende ferdigheter, nye kunnskapsområder og kompetanse- og læringsmål. Aktuelle forsknings- og innovasjonsspørsmål i denne sammenheng er hvordan ny og relevant kunnskap skapes, organiseres og kommuniseres med deltakelse og medvirkning fra aktuell ekspertise eller gjennom bruk av nye medier og digital teknologi.

Barn, unge og voksne utvikler på ulike måter identitet, kompetanse og kunnskap som skapes og deles på nye arenaer utenfor samfunnets etablerte utdanningsinstitusjoner. Det er aktuelt med forskning

om og innovasjon knyttet til hvordan nye former for læring og kunnskapsutvikling påvirker utdanningsinstitusjonene og systemet. I den sammenheng er det behov for å mobilisere betydelig flere som kan bidra med kunnskap og erfaringer fra ulike vitenskapelige felt.

B: Praksis, profesjonsutøvelse og kompetanseutvikling

Praksis og profesjonsutøvelse i barnehager, skoler og opplærings- og utdanningsinstitusjoner er en avgjørende faktor for kvalitet. Likevel stilles det spørsmål ved hva som er kvalitet og hvordan det er mulig å styrke kvalitet i praksis, profesjonsutøvelse og kompetanseutvikling. Det er derfor aktuelt for forskning og innovasjon å rette oppmerksomheten mot kunnskapsbasert praksis og utviklingen av verktøy, systemer eller modeller som kan fremme kunnskapsbasert praksis.

Det er også aktuelt med forskning om og innovasjon for kvalifisering og kompetanseutvikling, nye arbeidsformer og organisasjonsmodeller. Dette kan være særlig relevant i forbindelse med utfordringer med mangel på kvalifisert arbeidskraft.

I arbeidet med barns, unges og voksnes læring og utvikling er det også et spørsmål om hvilke roller ulike profesjonsutøvere og praksisfelt har og hvordan det er mulig å fremme kvalitet i utdanningssektoren gjennom flerprofesjonelt samarbeid.

C: Styring, ledelse, organisering og resultatoppnåelse

Styring og ledelse står sentralt i arbeidet med å styrke resultatene i utdanningssektoren. Samtidig er det ikke enkelt å omsette utdanningspolitiske ambisjoner til praktisk handling. Det er derfor viktig å styrke kunnskapen om hva som virker. Dette betyr at man i sterkere grad enn før trenger forskning som kan gi kunnskap om sammenhengene mellom de mange reformer og endringer man har sett innenfor styring, organisering og ledelse og resultatene på ulike nivåer i utdanningssystemet. Forskningen må også i større grad enn tidligere ha et tverrfaglig og flerfaglig fundament som evner å identifisere effektene av styring, organisering og ledelse langs ulike dimensjoner.

I utdanningssektoren er styring og organisering gjerne historisk betinget. Samtidig har mange endringer på dette feltet gjort styringen av utdanningssektoren mer kompleks. Det er behov for å utforske hva som kjennetegner denne kompleksiteten mellom nye styringsstrukturer og aktørene i systemet. Det er derfor behov for forskning som belyser hvilke konsekvenser ansvarliggjøring har for aktørforståelse, prosesser og resultater, mål og organisasjonsformer – lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt.

Det faktum at mange organiserings- og styringsformer i utdanningssektoren er historisk betinget åpner også for å tenke nytt og kreativt omkring hvordan utdanning kan organiseres og styres i fremtiden. Samspillet mellom politikk, administrasjon og fag er en stor forskningsutfordring fremover, ikke minst når det gjelder å utforske nye samarbeids- og organiseringsformer.

Utdanningssektorens innovasjonsbehov er tydelig med tanke på hvordan faglig og personalmessig ledelse kan utøves og styrkes i årene som kommer, og hvilke betingelser som må være tilstede for at faglig ledelse kan utvikles på ulike nivåer i systemet. Forskning for bedre å forstå betingelsene for faglig ledelse, der sammenhengene mellom formell og uformell ledelse, kulturelle forhold og koplinger til praksis utforskes, er aktuell i denne sammenheng.

D: Utdanning, samfunn og arbeidsliv

Utdanning er viktig for å fremme demokrati, toleranse og likeverd. Utdanning er også viktig for å håndtere og ivareta ulikhet og mangfold – både innenfor utdanningssystemet, i arbeidslivet og i samfunnet. I denne sammenhengen er tilgang til og deltakelse i utdanningssystemet, så vel som utdanningenes mål og innhold, avgjørende for samfunnsutviklingen

Utdanning og kompetanse er sentrale faktorer for samfunnets verdiskaping. Arbeidstokkens kompetanse, kreativitet og innovasjonsevne er avgjørende for fremtidig vekst og velferd. Forskningen bør bidra med mer og dypere kunnskap om overgangene innenfor utdanningssystemet, men også overgangene og relasjonen mellom utdanningssystemet og arbeidslivet. Det er særlig behov for forskning som kan belyse økonomiske og sosiale konsekvenser av frafall på de ulike utdanningsnivåene og som kan identifisere kritiske faktorer for gjennomføring av utdanningsløpene. Relevante faktorer er utdanningsvalg, sosialisering, identitet, kjønn, sosiale og økonomiske forhold så vel som samspill mellom utdanning, arbeidsliv, hjem og lokalsamfunn. Hvordan kunnskap om frafall og gjennomføring kan brukes for å utvikle praksis i skole, opplærings- og utdanningsinstitusjoner bør utforskes videre. Hvilke muligheter den digitale utviklingen gir for deltakelse i formelle, ikke-formelle og uformelle læringsløp er også aktuelle områder for forskning og innovasjon om samspillet mellom utdanning, samfunn og arbeidsliv.

I et videre perspektiv er det viktig å rette oppmerksomheten mot utdanningssystemets rolle, mandat, ideer og mål sett i forhold til nasjonale og internasjonale endringsprosesser. Den teknologiske utviklingen og globaliseringen har for eksempel betydelige konsekvenser for de nasjonale arbeidsmarkedene og samfunnets kompetansebehov. I denne sammenheng er det behov for mer kunnskap om hvordan utdanningssystemet, inkludert utdanningsfinansieringen, kan, bør og vil tilpasse seg de fundamentale endringer som skjer i arbeidslivet, familien og samfunnet.

6 Strukturelle føringer

6.1 Forskningsart

FINNUT er en langsiktig programsatsing med et bredt faglig/tematisk nedslagsfelt og ambisiøse strategiske mål. For å nå disse målene vil programmet finansiere langsiktig grunnleggende forskning med teori- og metodeutvikling, anvendt empirisk forskning og innovasjon.

Programmet forholder seg til et forskningsfelt med varierende kapasitet, kvalitet og kompetanse og en sektor med mange aktører. I tråd med dette skal programmet følge en differensiert strategi med variert bruk av ulike støtteordninger og virkemidler som samlet vil understøtte programmets ulike målsettinger. Samtidig skal programmet være en samspillsarena mellom aktører på feltet og ha som ambisjon å styrke koblingen mellom strategisk grunnforskning, anvendt forskning og innovasjon på utdanningsområdet.

6.2 Støtteformer

Programmet vil benytte søknadstyper og støtteformer ut fra hva som er hensiktsmessig. Søknadstypene er standardiserte for Forskningsrådet og FINNUT vil spesifisere avvik fra og tillegg til søknadstypene gjennom utlysningstekster slik at støtteordningene i programmet i tilstrekkelig grad er tilpasset kunnskapsbehovene på utdanningsfeltet.

Prosjektstøtte vil være programmets viktigste aktivitet, og aktuelle prosjekttypen vil være forskerprosjekter, kompetanseprosjekter og innovasjonsprosjekter for offentlig sektor. I tillegg vil institusjonsstøtte gjennom institusjonsstrategiske prosjekter være aktuelt på noen temaområder.

Forskerprosjekter er en sentral prosjekttipe for å utvikle ny kunnskap med høy kvalitet og relevans. FINNUT vil finansiere forskerprosjekter som inkluderer midler til kartlegging av forskningsstatus, rekrutteringsstillinger, nasjonalt og internasjonal samarbeid og mobilitet. Slik vil programmet bidra til å bygge sterke forskningsmiljøer som kan hevde seg internasjonalt og motvirke fragmentering i forskningsfeltet.

Søknadstypen *unge forskertalenter* retter seg mot forskere som er tidlig i sin forskerkarriere, og skal bidra til å bygge kompetanse blant unge forskere som nylig har avlagt doktorgraden. Prosjektene skal bidra til fornyelse og utvikling av utdanningsforskningen.

Kompetanseprosjekter i utdanningssektoren er en prosjekttipe som skal bidra til praksisrettet forskerutdanning og langsiktig kompetanseoppbygging i norske forskningsmiljøer, innenfor faglige temaer med stor betydning for utviklingen av praksisfeltet og innovasjon i utdanningssektoren. Denne prosjekttypen er institusjonsuavhengig, men for FINNUT vil bruken av denne prosjekttypen i særlig grad være aktuell for å styrke FoU-kompetansen i lærerutdanningene og styrke brukernes medvirkning i den praksisrettede kunnskapsutviklingen på feltet.

Innovasjonsprosjekter for offentlig sektor er en prosjekttipe som skal utløse FoU-aktivitet i utdanningssektoren som spesielt bidrar til innovasjon og bærekraftig verdiskaping i sektoren og hos brukerne. Innovasjonsprosjekter kan søkes av offentlige enheter og virksomheter i stat og kommune/fylkeskommune som driver forvaltning og tjenesteyting på utdanningsområdet. Virksomhetene kan være offentlig eller privat eid, men de må være godkjent av myndighetene og underlagt gjeldende lovverk i Kunnskapsdepartementet.

For å forberede prosjektene nevnt ovenfor kan det være aktuelt å lyse ut midler til egne *forprosjekter*. Forprosjekter er i særlig grad aktuelt på områder der det er svak kapasitet og behov for å etablere samarbeid/nettverk som kan utvikle en søknad om et hovedprosjekt. Tilsvarende kan *prosjektetableringsstøtte* være aktuelt for å utvikle søknader til ulike internasjonale fellesprogram. Støtte til posisjonering av norsk utdanningsforskning på en internasjonal samarbeidsarena kan også være aktuelt.

For å styrke samarbeidet mellom forskningsmiljøene i Norge og bidra til for eksempel utviklingen av forsknings- og innovasjonsklynger på utdanningsområdet er det også aktuelt for FINNUT å lyse ut midler til ulike *nettverksfunksjoner*.

I tillegg til prosjektstøtte kan programmet bidra med institusjonsstøtte gjennom *institusjonsforankrede strategiske prosjekter*. Prosjektet må være forankret i søkerinstitusjonens strategiske planer og er en velegnet prosjekttype for miljøbygging. Støtteformen skal bidra til at forskningsmiljøer holder høy kvalitet innenfor sine ansvarsområder eller bygge opp nye miljøer på områder av strategisk betydning, gjennom grunnleggende forskning, anvendt forskning og kompetanseoppbygging.

For å øke mobilitet internasjonalt er det også aktuelt å finansiere *utenlandsstipend og gjesteforskerstipend*. Slike stipend kan med fordel integreres i forskerprosjektene fordi dette vil bidra til å styrke nettverksbygging og samarbeidsrelasjoner internasjonalt og sikre tilknytning til et større FoU-miljø i Norge. Tilsvarende vil doktorgradsstipend og postdoktorstipend først og fremst bli finansiert som en integrert del av forskerprosjekter og kompetanseprosjekter i programmet.

Støtte til *forskerskoler* vil også være et aktuelt virkemiddel for å styrke forskerutdanningen på strategisk viktige områder og stimulere til nettverksbygging nasjonalt. Som en del av programmets satsing på innovasjon vil det også være aktuelt å lyse ut midler til offentlig doktorgradsstipend.

Programmet vil også lyse ut midler til *arrangementsstøtte* for å bedre forskningsmiljøenes muligheter til å arrangere regionale, nasjonale og internasjonale konferanser, work-shops og seminarer om utdanningsspørsmål. Dette kan være arrangementer rettet mot forskersamfunnet og/eller arrangementer rettet mot brukere av forskningen i sektoren.

6.3 Brukermedvirkning

Programmets viktigste tiltak for å få til samarbeid mellom aktørene i utdanningssektoren og forskere er gjennom å finansiere prosjekter der disse samarbeider.

Forskningsrådet definerer innovasjon i offentlig sektor som: *implementering av betydelige endringer i den måten som organisasjonen arbeider på, eller i de produkter/tjenester den leverer, og omfatter både helt nye eller betydelig endrede tjenester/varer, arbeidsprosesser, organisatoriske metoder og den måten som organisasjonen kommuniserer med sine brukere på. Innovasjonen skal være ny for organisasjonen, men kan være utviklet av andre.*⁹

I utdanningssektoren kan dette for eksempel bety utvikling av nye verktøy og metoder for bruk i undervisning og læringssituasjoner, nye systemer og modeller for organisering og samarbeid i og på tvers av utdanningsinstitusjoner, nye ledelsesformer og former for samarbeid mellom utdanningsinstitusjonene og foreldre/elev/student.

⁹ Innovasjon i offentlig sektor – Policy for Forskningsrådets arbeid, Forskningsrådet 2012

Forskning kan spille ulike roller i innovasjonsprosessene. En forutsetning er at det er et aktivt og forpliktende samarbeid mellom forskere og brukere/aktører i sektoren. Dette vil kreve en mobilisering av FoU-miljøer, statlig og kommunal forvaltning, virksomheter i utdanningssektoren, teknologiutviklere og læremiddelprodusenter, for å nevne noen. FoU-miljøer og brukere/aktører i sektoren må i samarbeid identifiserer behov i praksisfeltet og utvikle prosjekter med høy forskningsmessig kvalitet. Innovasjon i FINNUT vil kunne omfatte både nytt forskningsdesign og ny metodikk.

Når forskningsmiljøer gjennomfører prosjekter i sektoren (barnehage, skole), øker kunnskap om sektoren som forskningsfelt. Tilsvarende vil sektoren øke sin kompetanse om forskning når de inngår i samarbeidsprosjekter med forskere.

6.4 Internasjonalt samarbeid

I tråd med Forskningsrådets strategi for internasjonalt samarbeid (2010–2020) har programmet konkrete mål og planer for internasjonalt samarbeid. Strategien legger til grunn at de nasjonale aktivitetene i Forskningsrådet skal supplere og komplementere aktivitetene i Horisont 2020 og ERA (European Research Area). I tillegg vil bilateralt samarbeid med utvalgte land utenfor Europa være relevant (Jf. Regjeringens Panoramastrategi (2016–2020)). Regjeringens EU-strategi for forsknings- og innovasjonssamarbeid av juni 2014 peker på at Forskningsrådet gjennom nasjonale midler skal mobilisere, delta i felleseuropeiske aktiviteter og ha hovedansvar for støtte- og mobiliseringsarbeidet rettet mot EU-mobilisering.

De tematiske områdene i FINNUT grenser til en viss grad til tematiske prioriteringer både i europeiske og nordiske satsinger. Det foregår i økende grad et europeisk forskningssamarbeid på programnivå gjennom plattformer som ERA-NET og Joint Programming Initiatives (JPI). På nordisk nivå har NordForsk i samarbeid med Nordisk ministerråd og forskningsrådene i de nordiske landene etablert et felles forskningsprogram som er av relevans. Målet er å styrke Nordens posisjon innenfor utdanningsforskning og finansiere komparative prosjekter på områder med høy relevans for politikktutvikling. Nasjonale programsatsinger fungerer ofte som kvalifiseringsarena for deltakelse i større internasjonale prosjekter, og FINNUT vil sørge for et godt samspill mellom de nasjonale og internasjonale satsingene gjennom en koordinert utlysingsplan.

6.5 Kjønnbalanse og kjønnsperspektiver i forskningen

Programmet vil i tråd med Forskningsrådets policy for kjønnbalanse og kjønnsperspektiver i forskning legge til rette for at kjønnsperspektiver skal integreres i den forskningen programmet finansierer, og styrke rekrutteringen av det underrepresenterte kjønn som prosjektledere for å øke kjønnbalansen i faste vitenskapelige stillinger.

6.6 Etikk i forskningen

Prosjekter finansiert av Forskningsrådet skal holde høy forskningsetisk standard og følge grunnleggende prinsipper for forsker-, forskningsetikk og forskningsskikk. Forskningsinstitusjonene skal sikre at forskningen deres skjer i henhold til anerkjente forskningsetiske normer. I søknader til FINNUT skal søkeren i prosjektbeskrivelsen gjøre rede for eventuelle etiske problemstillinger knyttet til gjennomføring av prosjektet, og beskrive hvordan de vil bli håndtert. Denne redegjørelsen inngår i grunnlaget for søknadsbehandlingen.

6.7 Samfunnsdialog og møteplasser

Det er et mål å gjøre forskningen kjent for aktuelle målgrupper og tilrettelegge for at forskningen tas i bruk i sektoren. De enkelte prosjektene har ansvar for å gjøre forskningen kjent, men FINNUT vil også ha ulike tiltak i programregi, eventuelt i samarbeid med Kunnskapssenter for utdanning og andre aktører i FoU-systemet.

Alle prosjektene skal ha egne planer for kommunikasjon og formidling som beskriver målgruppene og aktuelle aktiviteter. Prosjektene skal inneholde kommunikasjons- og formidlingsaktiviteter som retter seg mot forskersamfunnet, brukere og allmennheten. Det er viktig at prosjektene har en målrettet plan for dette arbeidet og tilpasser aktivitetene til prosjektets mål og målgrupper. Det stilles krav om nasjonal og internasjonal vitenskapelig publisering og populærvitenskapelig formidling. Prosjektene bør benytte etablerte formidlingskanaler og arenaer for spredning av forskningsresultater. Samtidig oppfordres prosjektene til å tenke nytt når det gjelder formidlingskanaler og arenaer og integrering av kommunikasjons- og formidlingsarbeidet med øvrige aktiviteter gjennom hele prosjektperioden.

FINNUT skal tilrettelegge for at forskningen som programmet finansierer blir kjent for målgruppene. Programmet skal støtte opp om arbeidet som gjøres med kommunikasjon og formidling i prosjektene og tilrettelegge for kunnskapsoppsummeringer, aktiviteter og møteplasser hvor forskningsfunn, resultater og nye forskningsspørsmål deles og diskuteres på tvers av prosjekter.

Kommunikasjons- og formidlingsarbeidet i programmet er målgruppeorientert. Den forskerrettede formidlingen i form av artikler i nasjonale og internasjonale tidsskrifter vil være den viktigste vitenskapelige publiseringsformen. Dette vil være prosjektene ansvar. For forskerne vil blant annet programmets mål om fornyelse, økt tverrfaglighet, teori- og metodeutvikling og internasjonalisering være retningsgivende i arbeidet med kommunikasjon og kunnskapsdeling.

Brukerrettet kommunikasjon og formidling rettet mot myndigheter og sektorens yrkesutøvere er også viktig i FINNUT.

Videre har allmennheten stor interesse for utdanningsspørsmål og programmet vil fortløpende vurdere massemedia som formidlingskanal. Den allmennrettede formidlingen vil være viktig for å sette utdanningsforskning på dagsorden og bidra i den utdanningspolitiske debatten.

7 Samarbeid med relevante virkemidler

Utdanning og kompetanseutvikling er av betydning for mange samfunnssektorer og næringer, og programmet har følgelig grenseflater mot en rekke programmer og aktiviteter i Forskningsrådet. FINNUT vil samarbeide med nærliggende programmer og aktiviteter der dette er hensiktsmessig. Relevante programmer, satsinger og aktiviteter er bl.a.:

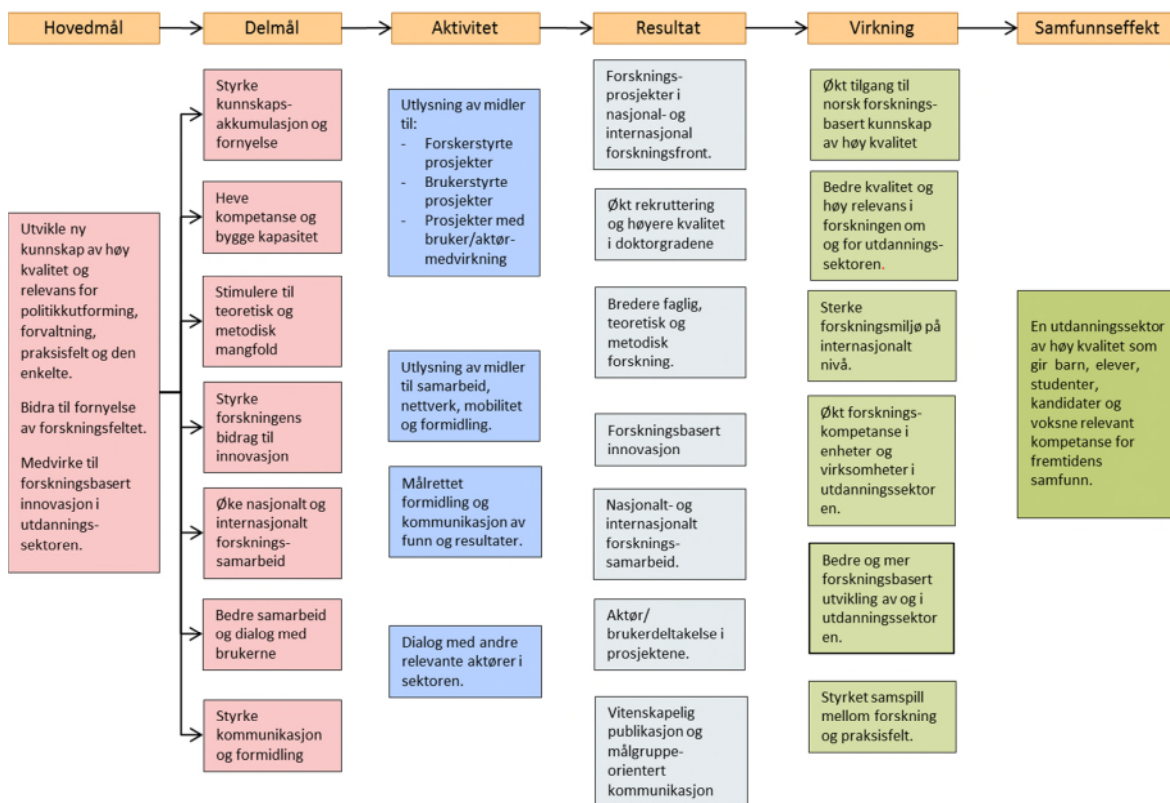
- Lærertetthet og læringseffekt — LÆREEFFEKT
- Kunnskapsenter for utdanning
- Forskningskompetanse for utvalgte profesjonsutdanninger – PROFESJON
- Offentlig sektor PhD. – OFFPHD
- Velferd, arbeidsliv og migrasjon – VAM
- Bedre helse og livskvalitet – BEDREHELSE
- Gode og effektive helse-, omsorgs- og velferdstjenester – HELSEVEL
- Sykefravær, arbeid og helse – SYKEFRAVÆR
- Fri prosjektstøtte – FRIPRO
- Samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger – SAMKUL
- Demokratisk og effektiv styring, planlegging og forvaltning – DEMOS
- Forskning og innovasjon i kommunesektoren – FORKOMMUNE
- Nasjonal satsing på infrastruktur – INFRA

8 Forventede resultater, virkninger og samfunnseffekter

Programmet har høye ambisjoner om å bidra til fornyelse av forskningsfeltet, utvikle ny kunnskap av høy kvalitet og relevans for alle nivå av utdanningssektoren og medvirke til forskningsbasert innovasjon i sektoren. Programmets aktiviteter skal bidra til at programmets hovedmål og delmål nås, men måloppnåelsen vil også være avhengig av en rekke eksterne faktorer i forskningsmiljøene, blant aktørene i feltet og utviklingen i sektoren for øvrig.

Prosjektene framdrifts- og sluttrapportering og programmets egne årsrapporter og porteføljegjennomganger vil bidra til løpende vurdering av programmets måloppnåelse. I tillegg vil kartlegginger av ressursinnsatsen innenfor utdanningsforskning si noe om utviklingen over tid for utdanningsforskningen. Det vil være behov for en statusgjennomgang eller ekstern evaluering av programmet etter noen års drift. En evaluering kan dreie seg om både det faglige innholdet i programmet, programmets måloppnåelse, resultater, virkninger og effekter og en vurdering av om måten programmet er organisert på er hensiktsmessig for å oppnå programmets mål.

Programlogikkmodellen for FINNUT viser sammenhengen mellom programmets mål, delmål og aktivitet og forventet resultat, virkning og samfunnseffekt av innsatsen. En og samme aktivitet i programmet vil bidra til å nå flere delmål, på samme måte som én aktivitet vil bidra til flere og ulike resultater og virkninger.

8.1 Resultater

Programmet skal bidra til både faglige og strukturelle resultater gjennom forskningen som finansieres. Forventede faglige resultater er flere forskningsprosjekter i internasjonalt forskningsfront, bredde i faglig, teoretisk og metodisk tilnærming i forskningen, økt rekruttering til forskningsfeltet og

økt forskningsbasert innovasjon i sektoren. Forventede strukturelle resultater er mer nasjonalt- og internasjonalt samarbeid, økt deltakelse av brukere/aktører i forskningen og bedre formidling av forskningsresultater.

Noen indikatorer for resultatoppnåelsen er:

- antall publikasjoner, nivå på tidsskrift og språk
- antall stipendiater og avlagte doktorgrader
- antall nye forskernettverk og samarbeidskonstellasjoner med deltakere fra flere fagområder, fagdisipliner, forskningssektorer og/eller tjenestenivåer
- antall innovasjonsresultater
- antall prosjekter med brukermedvirkning og brukerstyrte prosjekter
- antall internasjonale samarbeidspartnere i forskningsprosjektene
- antall prosjektledere som søker internasjonal forskningsfinansiering til sine prosjekter
- antall målgruppeorienterte formidlingsaktiviteter

8.2 Virkninger

Resultater som følge av programmets aktiviteter forventes å bli implementert og ha betydning for utvikling av sektoren. Det forventes at det blir økt tilgang til norsk forskningsbasert kunnskap av høy kvalitet som kan tas i bruk i ulike nivå i sektoren; blant f.eks. barnehagelærere, lærere, barnehage- og skoleiere, forvaltning og politikere, men også av FoU-miljøene. Det er forventet at forskningsmiljøene er styrket og at flere miljø er på internasjonalt nivå. Videre forventes det at forskningskompetanse i enheter og virksomheter har økt, bl.a. gjennom deltakelse i nasjonalt og internasjonalt forsknings samarbeid. Og det forventes mer forskningsbaserte lærerutdanninger.

Noen indikatorer for å måle virkningene av programmets finansiering av prosjekter og miljøer er:

- internasjonale siteringer av forskningen finansiert av programmet
- antall publikasjoner finansiert av programmet inkludert i systematiske kunnskapsoppsummeringer
- antall prosjektledere i programmet som senere får finansiering gjennom utlysninger i internasjonale finansieringsordninger
- antall prosjekter finansiert av programmet som inkluderer lærerutdanningene
- antall prosjekter finansiert av programmet med flerfaglig samarbeid
- andel ressurser til utdanningsforskning nasjonalt fra enheter og virksomheter i sektoren
- antall prosjekter finansiert av programmet som ledes av enheter og virksomheter i sektoren
- antall prosjekter finansiert av programmet med aktør/brukermedvirkning

8.3 Samfunnseffekter

Utdanningssektoren er en sammensatt og viktig sektor som involverer store deler av befolkningen, direkte og indirekte. Programinnsatsen forventes å bidra til at forskningen om og for utdanningssektoren har bedre kvalitet og relevans. På denne måten forventes det at FINNUT bidrar til å øke kvaliteten i kunnskapsgrunnet som skal ligge til grunn for en mer forskningsbasert utviklingen av sektoren. Effekten forventes å være en utdanningssektor av høy kvalitet som gir barn, elever, studenter, kandidater og voksne relevant kompetanse for fremtidens samfunn.

9 Ressurser og budsjett

Årlig budsjettet er anslått til om lag 125 mill. kroner fra 2017, med forbehold om endelig budsjetttramme som fastsettes av Stortinget. Programmet utarbeider årlig en treårig handlingsplan med en utlysings- og aktivitetsplan. Handlingsplanen tar blant annet hensyn til andre nasjonale eller internasjonale utlysninger på overlappende eller tilgrensede områder, forskningskapasitet, forskningsbehov og sektorens mulighet og evne til å medvirke i prosjektene. Programmet finansieres av Kunnskapsdepartementet.

10 Styring og organisering

Divisjonsstyret for Divisjon for samfunn og helse har det overordnede ansvaret for programmet. Det er divisjonsstyret som har fastsatt mandatet og oppnevnt *programstyret* for FINNUT. Programmet ledes av et styre som opptrer på vegne av Forskningsrådet. Programstyret er ansvarlig for at programmet når de oppsatte målene og gjennomføres på en mest mulig effektiv måte i henhold til planer for programdrift og innenfor de rammer som er vedtatt av divisjonsstyret. Programstyrets oppgaver er primært av strategisk karakter. Programmet er underlagt og rapporterer til divisjonsstyret gjennom avdelingsdirektør og divisjonsdirektør. Forskningsrådet har ansvaret for driften av programmet.

Publikasjonen kan lastes ned fra
www.forskningsradet.no/publikasjoner

Norges forskningsråd

Drammensveien 288
Postboks 564
1327 Lysaker

Telefon: 22 03 70 00
post@forskningsradet.no
www.forskningsradet.no

Utgiver:

© Norges forskningsråd
Forskning og innovasjon i
utdanningssektoren – FINNUT
www.forskningsradet.no/finnut

Omslagsdesign: Design et cetera AS

Oslo, september 2017

ISBN 978-82-12-03634-5 (pdf)